

ДИЗАЙН ОДЯГУ, АКСЕСУАРІВ, ІМІДЖУ

Design of clothes, accessories, image

УДК 746.3:677.076.6(477)"195"
DOI: 10.31866/2617-7951.4.2.2021.246844

UDC 746.3:677.076.6(477)"195"

УКРАЇНЬСЬКА ТРАДИЦІЙНА ВИШИВКА В ОДЯЗІ 50-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Анастасія Варивончик,
<https://orcid.org/0000-0002-4455-1109>
доктор мистецтвознавства,
доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
varivonchik@ukr.net

UKRAINIAN TRADITIONAL EMBROIDERY IN CLOTHES OF THE 50S OF THE TWENTIETH CENTURY

Anastasiia Varyvonchyk,
<https://orcid.org/0000-0002-4455-1109>
Doctor of Sciences (Art Studies),
Associate Professor,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
varivonchik@ukr.net

Анотація

Мета статті полягає у висвітленні модних тенденцій одягу з застосуванням традиційної української вишивки в 50-х рр. ХХ ст. **Методологічні засади дослідження** базуються на історико-мистецтвознавчих та культурологічних спостереженнях та аналізі декорування вбрання українців. **Наукова новизна.** В статті розглядаються історичні джерела, артефактні знахідки, які свідчать про наявність вишитих орнаментальних елементів у декоруванні одягу визначеного періоду. Аналізується стан вишивки із врахуванням сучасних тенденцій моди в одязі 50-х рр. ХХ ст. Із артільним та промисловим виробництвом пов'язано виготовлення одягу, у тому числі з вишивкою, на теренах України. **Висновки.** У результаті аналізу мистецтва виготовлення вбрання української моди 50-х рр. ХХ ст., можемо констатувати, що створення композиційно довершених колекцій тогочасного одягу, в тому числі розроблених з використанням національних традицій, було можливим завдяки

Abstract

The purpose of the article is to highlight fashion trends in clothing using traditional Ukrainian embroidery in the 50s of the twentieth century. **The methodological** foundations of the study are based on historical, art and cultural observations and analysis. **Scientific novelty.** The article examines historical sources, artifact finds, indicating the presence of embroidered ornamental elements in the decoration of the clothes of the Ukrainians of the indicated period. The manufacture of clothing, including embroidery, on the territory of Ukraine is associated with artisanal and industrial production. The article analyzes the state of embroidery using modern fashion trends in clothing of the 50s of the twentieth century. **Conclusions.** As a result of the analysis of the art of making clothes of Ukrainian fashion of the 50s. XX century, we can state that the creation of compositionally complete collections of clothes, including those developed using national traditions, was possible due to the unification of the creative efforts of various industries of light industry. Mainly, in the

об'єднанню творчих зусиль різноманітних галузей легкої промисловості. Головним чином, у моді 50-х років відбулися кардинальні зміни силуетів та форм відповідно до зміни ідеалу краси. В моду увійшли спідниці, прямі та клешні, впроваджувалися спідниці зі складками, сукні-пальта, пальта, костюми які виготовляли із фасонних, пальтових тканин, оздоблювали металевими, шкіряними, дерев'яними гудзиками, з урахуванням народних орнаментальних традицій. Створювалися нові фасони суконь на приталеній основі з застосуванням різноманітного вишитого орнаменту: «півні», «квіти», вишиті «мережками», «гладдю», з елементами рушникових швів уздовж всього виробу та ін. Здійснення тематичних, оригінальних майстерних задумів скеровувало і координувало діяльність текстильної, швейної, трикотажної промисловості. Особливу увагу в моді того часу привертала елементи національного вбрання з поширеними мотивами традиційної української вишивки.

fashion of the 50s, there were cardinal changes in silhouettes and shapes, in accordance with the change in the ideal of beauty. Skirts, straight and flared, came into fashion, pleated skirts, dress-coats, coats, suits made of shaped, overcoat fabrics, which were decorated with metal, leather, wooden buttons, were introduced, taking into account folk ornamental traditions. New styles of dresses were created on a fitted basis with the use of a variety of embroidered ornaments: «roosters», «flowers», embroidered with «nets», «satin stitch», with elements of sewing fabrics along the entire product, etc. The implementation of thematic, original artful designs directed and coordinated the activities of the textile, clothing, knitwear industries. Elements of national clothing with common motives of traditional Ukrainian embroidery attracted special attention in the fashion of that time.

Ключові слова: **Keywords:**

вишивка, одяг, технологія, промисловість, художники-модельєри.

embroidery, clothing, technology, industry, fashion designers.

Вступ **1**

В 50-ті рр. ХХ ст. відбувались значні зміни в багатьох галузях української промисловості. Виробництва легкої промисловості та «Укрхудожпрому» відроджували та всебічно підтримували народні українські традиції. На промислових підприємствах випуск одягу масового виробництва здійснювали, мінімізуючи витрати, звертаючи увагу на зниження вартості продукції та зменшення ціни товару. Зростання попиту населення вимагало стрімкого виготовлення продукції, що приводило до уніфікації, стандартизації одягу та негативно впливало на споживача.

Мета дослідження **2**

Мета статті полягає у дослідженні, аналізі та висвітленні сучасних тенденцій українського одягу із застосуванням традиційної вишивки, яка користувалася попитом у населення в 50-ті рр. ХХ ст.

Методологія та аналіз джерельної бази **3**

Методика дослідження визначена застосуванням історико-мистецтвознавчих та культурологічних спостережень та аналізом декорування вбрання українців. Стаття ґрунтується на результатах докторського дисертаційного дослідження ху-

дожніх промислів України (Варивончик, 2020). А також на вивченні моделей одягу за виданнями «Київського будинку одягу» за 1956 – 1959 рр. Допоміжними у розкритті теми стали дослідження з історії українського костюму Т. Ніколаєвої (1996; 2005) та К. Стамерова (1978); дослідженні народної традиції у моделюванні одягу (Горина, 1974).

Результати дослідження

4

Аналізуючи джерельну базу та історичні дослідження, одержуємо свідчення, що у 50-х рр. XX ст. відновлюється зруйноване війною народне господарство, відбувається пошкваллення у текстильній та швейній промисловості. Виробництво одягу та його масовий випуск надали можливість знизити собівартість продукції, відтак зменшити й ціну продажів, уникаючи ускладненості асортименту. Водночас, це призвело до уніфікації та стандартизації продукції, що у такій сфері як одяг достатньо негативно вплинуло на попит. Важливу роль у розвитку легкої промисловості та зростанні добробуту населення мали відігравати Будинки моделей одягу (БМО). Їх створення передбачалося у великих густонаселених містах України, на зразок столичного Будинку моделей.

Київський Будинок моделей одягу був заснований у 1944 році як модельно-конструкторський цех швейної фабрики Міністерства легкої промисловості. У його складі знаходилась експериментальна лабораторія, демонстраційний зал та виробниче приміщення. До роботи у цьому закладі були залучені молоді освічені художники-модельєри. Їхня творча діяльність, заснована на вивченні вітчизняних традицій, була спрямована на розвиток тогочасного моделювання одягу. До наслідування народних традицій у моделюванні сприяла тодішня хвиля боротьби «з космополітизмом та низькопоклонством перед Заходом» (Горина, 1974, с. 36). Вивчення важливих сучасних тенденцій у світі моди, обмін досвідом і налагодження контактів з іноземними представниками індустрії моди відбулося у Берліні, в 1950-му р., за ініціативою Німецької демократичної республіки, на міжнародному ярмарку моди «Berliner Durchreise» (Adam-Tkalec, 2019). Проте, вперше Радянський Союз став учасником міжнародного конкурсу на кращу модель одягу лише через три роки у Празі (тоді – столиці Чехословацької соціалістичної республіки). У цьому конкурсі брав участь і колектив київського Будинку моделей. Унаслідок розширення міжнародних контактів зміцнювалися творчі зв'язки.

Тенденції звернення професійних художників-модельєрів до народного досвіду створеного костюму яскраво проявились у 1951 р. в експозиції виставки на Декаді українського мистецтва в Москві. У представлених експонатах нові рішення були органічно пов'язані з традиційним для України кроєм і вишив-

кою (Горина, 1974, с. 48). Творчо використані варіанти народного крою та традиційне розташування декору художньо збагачували, урізноманітнювали тогочасні тенденції у моді. У найбільш вдалих моделях художники вміло поєднували особливості співвідношення народного і новітнього крою, підпорядковуючи оздоблення загальній композиції (Горина, 1974, с. 50).

Про вдале рішення конструкції одягу на базі народного мистецтва свідчать моделі жіночого одягу з лляного полотна тих років, «суворість» якої підкреслювалась вишивкою й аплікацією. Крій моделі, аналогічний до традиційного крою сорочки, основні конструктивні лінії стану використовувалися як основа для поєднання прямокрійного рукава. Декор у вигляді аплікацій та вишивки підкреслював лінії плечей, швів та пояса. Під рукавом для довільності руху, як і в народному костюмі, вставлялася ластовиця. Орнамент трактувався як елемент поєднання матеріалу, крою, форми відповідно до призначення одягу (святкового чи буденного) (Ніколаєва, 1996, с. 78). У костюмах та легких пальто домінувала пряма сорочечна форма, часто вільна у горішній частині з пишними рукавами. Впродовж 50-х років не було відкладних комірків, модним залишався комір-стійка з ручною обшивкою або «обтачкою». Гудзики не застосовувались, найбільш поширеними були зав'язки, шнурки, декоровані планки, – все, що нагадувало традиційні українські сорочки.

У другій половині 50-х рр. новий напрям, – повернення до стилю народного мистецтва моделювання одягу, – був пов'язаний не тільки з «претекстом» копіювання народних елементів у сучасному одязі, але і з назріванням кардинальної зміни силуетів та форм відповідно до зміни ідеалу краси. Поступово як ідеал постає молода, елегантна жінка. М'які, тендітні, жіночні силуетні риси характерні для моди 50-х рр. (Горина, 1974, с. 69). Цьому сприяла поява, хоч і в незначних масштабах, нових тканин, завдяки розширенню торгівлі з зарубіжними країнами і взагалі міжнародних зв'язків у сфері моди.

Ставлення до народного мистецтва в цей час залишається селективним, вибіркоким. Певним чином розширюється асортимент. Відповідно, змінюються і форми використання народного досвіду, вони стають більш різноманітними і поширюються на тканини та загальний вираз. У моді 50-х рр. це позначилось у багатьох аспектах. Так, у силуеті, конструктивних лініях, елементах крою і декоративному оформленні відображуються риси традиційного для населення України верхнього одягу – свити, тулупу, шуби тощо (Ніколаєва, 1996, с. 118). Перші новітні спроби цілеспрямованого впровадження розроблених з використанням народного крою та декору моделей одягу здійснюються у масове фабричне виробництво саме у ці роки. Провідні українські художники-модельєри, звертаючись

до історичного досвіду, шукають шляхи найбільш вдалого його поєднання з тенденціями часу відповідно до нових технічних можливостей. Елегантні приталені сорочки із відкритою горловиною та рукавом 3/4, блуза із вишивкою у стилі мережива, оздоблена машинною вишивкою, також блузи з вишитим комірцем, блуза з коротким рукавом та прямою горловиною, оздоблена вишивкою з елементами орнаментування народного одягу, рушниковими швами (рис. 1). Ці роботи авторів М. Калашникової, М. Мартиненко були вдало представлені на показах у київському Будинку моделей одягу.

Вишивка застосовується також у спортивному одязі, зокрема на спортивних куртках, імітуючи пазуху народної сорочки, що нагадує прямі смуги, вишиті гладдю та штапівкою. Як приклад можна навести роботи автора Е. Бойчук (рис. 2).

Рис.1 Моделі М. Калашникової, М. Мартиненко (Київський Дом моделей, 1955).

Fig.1 Models of M. Kalashnikova, M. Martynenko (Київський Дом моделей, 1955).

Рис.2 Моделі Е. Бойчук (Київський Дом моделей, 1956).

Fig.2 Models E. Boychuk (Київський Дом моделей, 1956).

Поряд з цим, дедалі ширшого використання набуває традиційний костюм, над розробкою якого працюють талановиті дизайнери. Завдяки цьому виставкові колекції костюмів вирізняються самобутньою національною стилістикою (Ніколаєва, 1996, с. 119). У галузі промислового виробництва одягу до професійної діяльності активно залучаються народні майстри з вишивки та ткацтва. Поєднання професійності з індивідуальною творчою манерою народного майстра, переведення на машинну техніку рукотворних прийомів надавали одягу масового поширення неповторного національного забарвлення (Ніколаєва, 1996, с. 125).

Провідна, об'єднуюча роль у цій справі відводилась колективам художників Будинків моделей, творчість яких директивно спрямовувалась на проектування та створення як моделей масового пошиття, так і виставкових (творчих) колекцій, що вимагало ансамблевого вирішення кожної моделі та забезпечення цілісності композиції (Ніколаєва, 1996, с. 127). Київський Будинок моделей у численних розробках сучасного одягу на основі зразків української народної творчості продовжував розвивати національні традиції. Перед колективом художників-модельєрів і художників з вишивки була поставлена мета: створити моделі одягу, які б відповідали смакам сучасної людини. Відтак у одязі жіночому, чоловічому, дитячому, а також спеціалізованому, переважала легка конструкція, зручна у використанні та доступна у виборі фасонів для широких верств населення. Рекомендовані моделі створювалися з тканин вітчизняного виробництва – вовняних, шовкових, бавовняних. Значна увага у той час надавалась рисам силуету. Зовнішність залишалася спрощеною, без надмірностей. Загальні силуети пальт – прямі, інколи з «кльошною» спинкою, напівприлеглі, ледь розкльошені до низу. Рукави – втачні, реглан, цілнокроєні, комбіновані. Модними на той час були рукав-напівреглан, невеликий простої форми комір, шарф або капюшон (Ніколаєва, 1996, с. 128). На приталених сукнях застосовувалися різноманітні орнаменти: «півники», «квіти», візерунки, вишиті «рушниковими швами», «мережками», «стебнівкою», «зерновим виводом» та «гладдю». Доповнювали ансамблі виконані тими ж техніками аксесуари та сумки. У спідницях, прямих та розширених, запроваджували різні види складок, «клинці». Широкі спідниці оздоблювали ткацьким узором. Лінія талії розташовувалася на природньому місці або були ледь завищеними. Святкові сукні шили інколи без рукавів, із завищеною проймою (рис. 3).

Рис. 3. Моделі одягу Т. Забанової, О. Цибенко (Київський Дом моделей, 1959).

Fig. 3. Models of clothes of T. Zabanova, O. Tsybenko (Київський Дом моделей, 1959).

У моді актуальними вважалися пальта, костюми та сукні-пальта, які шили із фасонних, пальтових тканин, оздоблювали металевими, шкіряними, дерев'яними ґудзиками. Шкіряні або вовняні пояси могли бути контрастного кольору. На кожен день пропонувалися дво- або тридетальні комплекти: блуза, спідниця, жакет.

**Наукова
новизна та
практична
значимість
дослідження**

5

Традиція декорувати одяг залишається впродовж віків. В 50-ті рр. ХХ ст. на теренах України продовжувався розвиток цих традицій за підтримкою Міністерства легкої промисловості та Будинків моделей одягу. Автором підкреслено, що у ці роки відбувся новий напрям у моделюванні одягу з використанням народних мотивів та традицій, як у крої, так і в декоруванні, який слугував поверненням до народного стилю, що пов'язувалося з копіюванням крою народного вбрання, його елементів та осучасненням одягу. Головним чином, у моді 50-х рр. ХХ ст., відбулися кардинальні зміни силуетів та форм відповідно до зміни ідеалу краси. В моду увійшли спідниці прямі та кльошні, впроваджувалися спідниці зі складками, сукні-пальта, пальта, костюми які виготовляли із фасонних пальтових тканин, оздоблювали металевими, шкіряними, дерев'яними ґудзиками і з урахуванням народних орнаментальних традицій. Створювалися нові крої суконь на приталеній основі з застосуванням різноманітного вишитого орнаменту: «півні», «квіти», вишиті «мережками», «гладдю», з елементами рушникових швів вздовж всього виробу та ін.

Висновки

6

У результаті аналізу мистецтва виготовлення вбрання української моди 50-х рр. ХХ ст., можемо констатувати, що створення, композиційно довершених колекцій тогочасного одягу, в тому числі розроблених на оригінальному національному підґрунті, стало можливим завдяки об'єднанню творчих зусиль різноманітних галузей легкої промисловості у співпраці з Будинками моделей одягу. Творче здійснення тематичних, композиційних, художніх задумів скеровувало і координувало діяльність текстильної, швейної, трикотажної промисловості. Особливу увагу в тогочасній моді сучасного вбрання привертало застосування мотивів традиційної української вишивки.

Список бібліографічних посилань

- Варивончик, А. (2020). *Художні промисли України: генеза, історична еволюція, сучасний стан та тенденції* [Дисертація доктора мистецтвознавства, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Горина, Г. (1974). *Народные традиции моделирования одежды*. Легкая индустрия.
- Киевский Дом моделей. (1955). *Модели одежды* [Альбом]. Киев.
- Киевский Дом моделей. (1956). *Модели одежды* [Альбом]. Киев.
- Киевский Дом моделей. (1957). *Модели одежды* [Альбом]. Киев.
- Киевский Дом моделей. (1959). *Модели одежды* [Альбом]. Киев.
- Ніколаєва, Т. (1996). *Історія Українського костюму*. Либідь.
- Ніколаєва, Т. (2005). *Український костюм: надія на ренесанс*. Дніпро.
- Стамеров, К. (1978). *Нариси з історії костюму* (Ч. 1). Мистецтво.
- Adam-Tkalec, M. (2019, January 15). Mode-Hauptstadt Berlin: Die Geschichte der Modemesse «Berliner Durchreise». *Berliner Zeitung*. <https://www.berliner-zeitung.de/mensch-metropole/mode-hauptstadt-berlin-die-geschichte-der-modemesse-berliner-durchreise-li.52965?pid=true>

References

- Adam-Tkalec, M. (2019, January 15). Mode-Hauptstadt Berlin: Die Geschichte der Modemesse "Berliner Durchreise" [Fashion Capital Berlin: the History of the Fashion Fair "Berliner Durchreise"]. *Berliner Zeitung*. <https://www.berliner-zeitung.de/mensch-metropole/mode-hauptstadt-berlin-die-geschichte-der-modemesse-berliner-durchreise-li.52965?pid=true> [in German].
- Gorina, G. (1974). *Narodnye traditsii modelirovaniya odezhdyy* [Folk Traditions of Clothing Modeling]. Legkaya industriya [in Russian].
- Kievskii Dom modelei. (1955). *Modeli odezhdyy* [Models of Clothes] [Album]. Kyiv [in Russian].
- Kievskii Dom modelei. (1956). *Modeli odezhdyy* [Models of Clothes] [Album]. Kyiv [in Russian].
- Kievskii Dom modelei. (1957). *Modeli odezhdyy* [Models of Clothes] [Album]. Kyiv [in Russian].
- Kievskii Dom modelei. (1959). *Modeli odezhdyy* [Models of Clothes] [Album]. Kyiv [in Russian].
- Nikolaieva, T. (1996). *Istoriia Ukrainskoho kostiumu* [History of Ukrainian Costume]. Lybid [in Ukrainian].
- Nikolaieva, T. (2005). *Ukrainskyi kostium: nadiia na renesans* [Ukrainian Costume: Hope for the Renaissance]. Dnipro [in Ukrainian].
- Stamerov, K. (1978). *Narysy z istorii kostiumu* [Essays on the History of the Costume] (Pt. 1). Mystetstvo [in Ukrainian].
- Varyvonchuk, A. (2020). *Khudozhni promysly Ukrainy: geneza, istorychna evoliutsiia, suchasnyi stan ta tendentsii* [Arts of Ukraine: Genesis, Historical Evolution, Current State and Trends] [Doctoral Dissertation]. Kyiv National University of Culture and Arts [in Ukrainian].